Dr. S. R. Kattimani

(M.A., B.Ed, NET, Ph.D (History), B.J.M.S., M.B.A, M.A.(English)

Dept. of History

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

इतिहासाच्या 51 व्याख्या

1.हिरोडोटस

- इतिहास म्हणजे भूतकालीन मनोवेधक आणि संस्मरणीय घटनांचा मागोवा घेणे होय.

- भूतकालीन मनोरंजक व संस्मरणीय घटनांचा आढावा म्हणजे इतिहास होय.

2. थ्यूसिडायडीज

अनुभवाच्या साह्याने तत्वज्ञानाचा मागोवा घेणे म्हणजे इतिहास होय.

3. प्रोफेसर नेव्हिस

इतिहास म्हणजे भूतकाळ व वर्तमान काळ यांना जोडणारा पूल होय.

4. जे. बर्कहार्ट

- एका युगाला दुसऱ्या एका युगाच्या बाबतीत दखल घेण्या
  जोग्या ज्या गोष्टी घडतात त्यांची नोंद म्हणजे इतिहास होय.
- इतिहास म्हणजे जाणीवेच्या जागृतीमुळे निसर्गाशी घडून
  आलेली फारकत होय.
- अनेक युगामध्ये ज्यांचे अस्तित्व पुसले गेले नाही अशा
  घटनांचा वृत्तान्त म्हणजे इतिहास होय.

5. किटिंग व बलाच

इतिहास म्हणजे मानवी कृतीची नोंद होय.

6.पंडित जवाहरलाल नेहरू

मानवाची रानटी अवस्थेकडून सुसंस्कृत अवस्थेकडे होणारी वाटचाल विशद करणारे शास्त्र म्हणजे इतिहास होय.

7.प्रो.जॉन लिकी

नैतिक कल्पनांचा संग्रह व स्पष्टीकरण म्हणजे इतिहास होय.

४.हॅप्पोल

इतिहास हा अनुभवाचा अखंड दीप आहे.

९.प्रो.जे.बी.ब्युरी

इतिहास हे दुसरे काही नसून ते एक शास्त्र आहे.

10.ब्रेनहॅम

इतिहास हा मानसशास्त्रीय व भौतिकशास्त्रीय कारण परंपरांचा शोध घेऊन स्थळ व काळ यांच्यामध्ये घटना सिद्‍ध करतो.

11.हर्डर

इतिहास म्हणजे घटनांची मालिका होय.

<u>12.फ्रांसिस बेकन</u>

मानवाला शहाणा बनवणारी विद्याशाखा म्हणजे इतिहास होय

13.रुसो

अनेक असत्य बाबींमधून सत्याजवळ जाणारी घटना शोधून देणारा विषय म्हणजे इतिहास होय.

14.हेन्री जोन्स

जे सर्व काही घडले ते म्हणजे इतिहास

15.प्रो.एफ.डब्ल्यू.मेटलॅन्ड

इतिहास म्हणजे मानवाने काय केले किंवा सांगितले यापेक्षा त्याने जो विचार मांडला त्यालाच इतिहास म्हणायचे.

16.जी.जे.रेनियर

इतिहास म्हणजे समाजामध्ये राहणाऱ्या लोकांची हकीकत होय.

17. एडमंड बर्क

दूरदर्शीपणाचा मार्गदर्शक म्हणजे इतिहास होय.

18.थॉमस कार्लाईल

इतिहास म्हणजे श्रेष्ठ व्यक्तींची चरित्रे व त्यांनी केलेली

कामगिरी होय.

19.जॉन सिली

गतकाळातील राजकारण व वर्तमान काळातील राजकारण म्हणजे भावी इतिहास होय.

20.लॉर्ड ॲक्टन

इतिहास म्हणजे मानवी स्वातंत्र्याची कथा होय

21.प्रो.ए.एल.राऊस

विशिष्ट अशा भौगोलिक व प्राकृतिक परिस्थितीमध्ये समाज करून राहणाऱ्या मानवी जीवनाची कथा म्हणजे इतिहास होय.

22.गोविंद सखाराम सरदेसाई

इतिहास म्हणजे मानवी प्रगतीचा आढावा होय.

23.ई.एच.कार

इतिहास म्हणजे वर्तमानकाळ व भूतकाळ यामधील कधीही न संपणारा संवाद होय

24.प्रो.अर्नाल्ड जोसेफ टायन्बी

मानवी संस्कृतीचा उदय व अस्त म्हणजे इतिहास होय.

25.एन्सायक्लोपीडिया ऑफ ब्रिटानिका

इतिहास म्हणजे घटनांची जंत्री किंवा बाड (घटना) होय.

26.एडवर्ड गिबन

इतिहास म्हणजे मानवी गुन्हे, मानवी चुका व मानवी दुर्दैव होय.

27.प्रोफेसर जी.आर.एल्टन

मानवाने आपली जी भावना व्यक्त केली, विचार व्यक्त
केला किंवा जे कार्य केले अथवा त्याने जे आघात सहन
केले ते सर्व म्हणजे इतिहास होय.

28.प्रो.रॉबिन जॉर्ज कॉलींगवुड

- ❖ इतिहास म्हणजे भूतकाळाचे संशोधन किंवा चौकशी करणे होय.
- ❖ सर्व इतिहास हा विचारांचा असतो

29.इमॅन्युएल कान्ट

- मानवी विवेक शक्तीला आव्हान करणारी शक्ती म्हणजे इतिहास.
- निसर्गाने पूर्वी ठरवलेली योजना कार्यान्वित करणारी प्रक्रिया म्हणजे इतिहास.

30.कार्ल मार्क्स

- इतिहास म्हणजे वर्गसंघर्ष होय.

- आहे रे आणि नाही रे या दोन वर्गातील वर्ग संघर्ष म्हणजे इतिहास होय.

31.डी.वॉल्टेअर

मृत व्यक्ती वर जिवंत व्यक्तीने केलेली किमिया म्हणजे इतिहास होय.

32.गॅम्बाटिस्टो विको

मानवाची सामाजिक प्रगती म्हणजे इतिहास होय.

33.बेनेटो क्रोसे

इतिहास म्हणजे सर्व इतिहास समकालीन असतो

34.डॉ.आर.सी.मजुमदार

पुराण , इतिवृत्त, धर्मशास्त्र, अर्थशास्त्र म्हणजे इतिहास होय.

35.कल्हण

इतिहास म्हणजे राजनीती होय.

36.हेन्री जॉन्सन

ज्या घटनांचा मानवी मनावर खोल ठसा उमटतो त्याला इतिहास म्हणतात.

37.डी.कान्डरसेट

इतिहास म्हणजे मानवाची बौद्धिक व कलात्मक प्रगती

नसून जागतिक मताधिकार शिक्षण, भाषण व विचार

स्वातंत्र्य घटनात्मक ऐक्य व संपत्तीचे समान विभाजन

करणारा विषय होय.

38.ॲरिस्टॉटल

- इतिहास हा न बदलणाऱ्या भूतकाळाची कथा आहे.
- इतिहास ही कधीही न बदलणारी घटनांची मालिका होय.

39.चार्ल्स फार्थ

इतिहास ही केवळ स्वत: च्या फायद्यासाठी अभ्यास करण्याची ज्ञानाची शाखा नाही तर मनुष्यांच्या रोजच्या जीवनात उपयोगी पडणारे एक प्रकारचे ज्ञान आहे.

40.हेन्री पायरेन

इतिहास ही समाजातील मानवांच्या कृतीआणि कर्तृत्वाची कहाणी आहे.

41.विल ड्युरंट

सुसंस्कृत मानवांनी भूतकाळात काय विचार केला त्याचे वर्णन म्हणजे इतिहास आहे.

42.ऑगस्त कॉम्त

जगात सर्वधर्म समभाव असावा व मानवजातीची प्रगती

ही तीन टप्प्यांमधून होत असते ते म्हणजे धर्मशास्त्र,

तत्त्वज्ञान आणि विज्ञान   यालाच त्यांनी इतिहास असे

म्हटले आहे .

43.हेन्री स्टील कामेंजर

भूतकाळ आणि भूतकाळ मध्ये घडलेल्या घटना म्हणजे

इतिहास नव्हे तर दप्तरातील नोंदीचा जेव्हा अर्थ जेव्हा लावला जातो, तेव्हा जे विवेचन तयार होते, त्याला इतिहास असे म्हणतात.

44. प्रो. सिड्नबॉस

इतिहासाचे ज्ञान हे अप्रत्यक्ष स्वरूपाचे असते म्हणून ते
तर्काधिष्ठित असते.

45.प्रो.फिंडले

मानवांने जे कार्य केले किंवा त्याच्या संबंधी त्याने विचार
व्यक्त केले, त्या सर्वांपेक्षा त्याने एकंदर परिस्थितीसंबंधी
जो विचार व्यक्त केला त्याला इतिहास असे म्हणतात.

46.इतिहासाचार्य वि.का.राजवाडे

- इतिहास म्हणजे असे असे घडले होय .
- जे जे घडले ते सर्व सांगणे म्हणजे इतिहास होय.

47.फ्रेडरिक हेगेल

मानवी समाज एका विशिष्ट ध्येयाप्रत जात असताना चढत्या क्रमाने प्रगती होते , यालाच इतिहास प्रक्रिया असे म्हणतात.

48.प्रो.डब्ल्यू.एच.वॉल्श

विद्वानांनी आपल्या बुद्धिमत्तेच्या जोरावर मानवी ज्ञानात भर टाकण्याचा केलेला एक प्रयत्न म्हणजे इतिहास होय.

49.ओसवाल्ड स्पेंग्लर

इतिहास म्हणजे निव्वळ धर्मशास्त्र, प्रत्यक्षवाद , उदय - परिपक्वता व र्हास अशी प्रक्रिया आहे.

50.प्रो.बी.शेख अली

इतिहास म्हणजे घटनांची नोंद ठेवणारी तत्त्वज्ञानाची एक शाखा होय.

51.डायोनिसस

इतिहास म्हणजे असा विषय की ज्यामधून उदाहरणाद्वारे समाजाला काही तत्वज्ञान समजते.